

v bistvu vedno izražalo samo težnjo odvrniti pozornost ljudi od resničnih političnih problemov. Prav zato, ker se na ravni politike ni nič bistvenega spremenilo, so tudi vse gospodarske reforme propadle. V poudarjanju, da je uspeh gospodarske reforme pogojen s političnimi reformami, ima torej Marković prav. Žal pa vse kaže, da na resnične politične reforme tudi on še ni pripravljen. Sicer pa je najbrž tudi njegov čas že potekel in v bistvu ga na položaju ohranja v veliko večji meri tujina kot resnično obvladovanje položaja v Jugoslaviji. Tudi dejstvo, da Markovičev program gospodarske stabilizacije nikakor ni ugoden za Slovenijo, in da slovensko gospodarstvo tudi zaradi vztrajanja pri določenih komponentah tega programa doživlja ta čas hujšo krizo, kot jo je prej, pa kaže, da je treba storiti nekatere nujne politične posege, če želimo začeti učinkovito reševati slovenske gospodarske probleme. Med takšne posege gotovo sodi slovenska osamosvojitve na področju gospodarske politike in gospodarskega sistema in še marsikaj.

11. Opozorilo ni od muh, čeprav je potrebno bolj poglobljenega razmisleka. Delno se je v kontekst tega opozorila vključila tudi diskusija v okviru Vilenice 1990, čeprav se po drugi strani zdi, da še vedno resnično živimo v iluzijah in ena teh iluzij je najbrž tudi privid harmonije in idilične »federacije duha« v Srednji Evropi.

12. Če potegnemo rezultanto med optimizmom odrešenikov in skepso nezaupljivih razočarancev, ki pa vidijo tudi to, da po isti poti ni moč več nikamor, morebiti le pridemo do dovolj trezne vizije.

13. Vprašanje številka 13 zahteva vrnitev na začetek, torej k prvemu vprašanju.

Jaša
Zlobec

Sestop pisateljev iz mita

Treba je začeti jasno in nedvoumno. Slovenski pisatelj nima nikakršnih dolžnosti in nikakršnih pravic do nikogar, ne do naroda ne do politikuma. Zavezan je edinole samemu sebi. Pa še tu ni pravega prostora za kakšno posebno patetiko, zavezanost sebi je namreč skrajno laksana zadeva, primerna za vse mogoče kompromise, samoprevare in nabuhlosti. Preprosto povedano: naj bo slovenski pisatelj pacek ali mučenik, to je njegova zasebna stvar. Jaz mu že ne bi škilil pod odejo, kakor ne škilim ne obrtnikom ne politikom ne učiteljicam. Naj si vsakdo postelje, kakor mu prija, in naj posledice tega postiljanja vzame na svoja pleča. Predvsem brez solzavosti o kakršnikoli izvoljenosti ali predestiniranosti.

Nedvomno dejstvo je, da so bili pisatelji temelj, na katerem je slovenstvo raslo in se sploh ohranjalo kot slovenstvo. To je zgodovina in to so dejstva in kar preveč mučno in dolgočasno bi bilo, ko bi jih že stotisočič

ponavljal. Slovenci smo bili med drugo svetovno vojno – ko nam je šlo v najbolj krvavem smislu za preživetje – edini narod na svetu, ki je svoje vojaške formacije poimenoval po pesnikih in pisateljih. Dogodila se nam je nadrealistična revolucija. Učinek tega nadrealizma je bil, da smo dobili nazaj tretjino nacionalnega ozemlja, kar je bila leta 45 za tako maloštevilen narod spet izjema svetovnih razsežnosti. Vem, znova ponavljam dejstva, a na žalost vse kaže, da je treba očitne resnice kar naprej in naprej ponavljati. Ker če jih ne bomo, nas bodo nekaterniki jutri prepričali, da je bilo služenje tretjemu rajhu najoptimalnejša slovenska izbira. Bebavost in zaplotnost resnično nimata nobenih meja.

O tem ne velja izgubljeni besed. Tule me zanimajo čisto druga in drugačna vprašanja. Ali je nesrečna slovenska zgodovina obveznost za vse generacije in za vse čase? Ali je biti Slovenec res bridko in obenem plemenito?

Kaj, ko bi končno končali z izmišljenimi in patetičnimi vprašanji. Kaj, ko bi svojih pet-čevljev-merim-palcev-pet nehali bolešno vzporejati z ameriško zgodbo in z zgodovinskimi evropskimi nacijami. Francozi so resda prikorakali do Moskve, napisali Deklaracijo o človekovih pravicah in diplomacijo poistili s svojim jezikom. Pa še atomsko bombo imajo. In potem Nemci, pa Angleži, Italijani in tako naprej. Mi pa jokamo, ker še na poletno šolo slovensčine v Ljubljano prihajajo ljudje, ki ne zmorejo tekoče izgovoriti enega samega slovenskega stavka.

Neverjetna je elementarna odsotnost logične pameti. Namesto da bi prebirali samoanalize Nizozemcev, Madžarov in Fincev, stokamo v manjvrednostnih kompleksih do Američanov. In bebavo ponavljamo njihove zarotitvene obrazce o kompeticiji in trgu. Kljub celi vrsti poskusov (nomina sunt odiosa) Slovenci nikoli ne bomo sproducirali ne svoje Agathe Christie ne Stephena Kinga. Ne ljubi se mi tule razlagati, zakaj in kako. Kdor do zdaj ni dojel, temu tako ali tako ni pomoči.

In smo pri stvari. V živčnem predvolilnem času je slovenski razumnik (danes med Slovenci brez dvoma med najbolj uveljavljenimi na sakrosantnem Zahodu, med drugim obvezno berilo na nekaterih ameriških univerzah) naredil pravi pravcati škandal, ko je za Delovo sobotno prilogo izjavil, kako si zamišlja resnično slovensko duhovno suverenost. Rekel je približno takole: Slovenci bomo suveren narod šele tisti trenutek, ko bo tudi odpadništvo od naroda nekaj normalnega, kar ne bo vzbujalo vsesplošnega zgražanja in anateme. Bil je seveda vik in krik, Slovenski razumnik, pa odpadnik od naroda. Saj to je narodno izdajstvo par excellence. Po drugi strani pa na tisoče Hrvatov, Bosancev, Makedoncev (tudi Albancev, verjeli ali ne) v drugi generaciji asimiliramo v Slovence. (Kar pogledjmo med mlade člane Društva slovenskih pisateljev.) In smo na to asimilacijsko kvaliteto slovenstva ponosni. To samo mimogrede, naj o tem tuhtajo tisti, ki na slovenstvo gledajo kot na človeško ribico.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis, tudi slovenski pisatelji. Braniki slovenstva so danes drugačni in postavljeni drugod kot nekoč. In kdor se tega ne zaveda, ostaja v arhaičnih oblačilih minulih časov. Ne samo, da je ta arhaičnost otožno komična, je tudi neučinkovita, kar je seveda njena ključna hiba. Slovenski pisatelj ni več véliki mag na čelu amorfnega ljudstva. Hvala bogu, da je končno prišlo do tega. Kakor sem omenil že na začetku: kot ustvarjalec je odgovoren le samemu sebi, ni mu več treba prenašati nahrbtnika s prešernovskim sindromom.

Je pa seveda odgovoren kot državljan. Tu se takoj pojavi zoprno vprašanje, zakaj posebej poudarjena pisateljeva državljska odgovornost, zakaj naj bi bil pisatelj na tej ravni bolj odgovoren od vodovodarja ali vrtnarja. Vprašanje je zoprno zato, ker nanj ni mogoče precizno in empirično odgovoriti. Smo namreč na spolzkem področju, ki mu pravimo etični imperativ in podobno. Pisatelj kot individualist po definiciji je toliko bolj občutljiv za odtenke, hkrati pa – naj se sliši še tako paradoksalno – tenko prisluškuje tudi dilemam celotnega občestva. Skozenj se kristalizirajo ključne točke narodovih razpotij. Saj vem, da vse skupaj zveni na moč razčustvovano, ampak tako pač je in ne samo pri Slovencih.

Zgodovina ni nekakšna mirna in enolična kontinuiteta. So dolga desetletja ali celo stoletja, ko vse teče po enem samem možnem scenariju, ko na tek stvari ni mogoče bistveno vplivati. Potem pa pridejo trenutki – eden takih prelomnih časov je bila za Slovence že omenjena druga svetovna vojna – ko je nenadoma in nepričakovano vse odprto. In tak čas živimo zdaj. Zdajšnje odločitve bodo usodno zaznamovale slovensko prihodnost. Hkrati pa nam mora biti jasno, da ni prostora za cincanje. Že jutri se bodo lahko vrata nepreklicno zaprla. Kdor bo stopil skozi nja, bo na oni strani, kdor se bo obotavljal, bo ostal tu, kjer nihče v resnici noče ostati. Potrebujemo torej veliko mero poguma in še večjo mero pameti.

Slovenski pisatelji so naredili veliko, da smo se sploh znašli pred to možnostjo izbire. Zdaj pa postaja vse bolj očitno, da so bili dosedanja koraki samo priprava za končno odločitev, ali bomo Slovenci postali suvereni in samozavestni narod ali pa bomo životarili pod okriljem drugih (pri čemer je popolnoma vseeno, ali so ti drugi Nemci, Hrvatje, Srbi ali Marsovci).

Zarisanih nam je že več opcij, nekatere od njih se mi kažejo kot skrajno nespodbudne.

Prva opcija. Ostati v Jugoslaviji za vsako ceno, ker da smo brez nje premajhni in prešibki, ostanemo brez trga in tako naprej. In zraven je še strah pred vojsko. Ta rešitev je izjemno slaba, ker bi dokončno onemogočila Slovencem, da bi postali nacija.

Druga opcija. Trdna konfederacija s Hrvaško, kar naj bi nam olajšalo vstop v Evropo, obenem pa bi Hrvaška delovala kot nekakšen tampon pred divjim balkanskim jugom. Šibka točka tega načrta je v tem, da so njegovi zagovorniki pripravljani zamižati na obe očesi ob vseh razlikah, ki ločujejo današnjo Slovenijo in Hrvaško. Če v tem odnosu ni čistih računov in skrajno natančnih garancij, potem si lahko slovensko suverenost zataknejo za uho. Skratka, za vsako ceno hiteti v bratski hrvaški objem, bi bila zelo nevarna izbira.

Tretja opcija. Samostojna Slovenija za vsako ceno (pa čeprav bomo jedli travo), z vsemi nabuhlimi atributi državnosti, od panterja do avtomobilskih tablic. To je operetna varianta, ki bi Slovenijo dokončno pahnila v zakotni provincializem.

Četrta opcija. Slovenija kot katoliška država, tradicionalno povezana z germanskim prostorom. Tovrstni trendi postajajo vse bolj razvidni, nič manj pa ni razviden njihov izid: spet provincializacija in prej ali slej izguba nacionalne identitete.

Pete opcije nimam v rokavu, saj so vsakršne rokohitrške rešitve navadno slepilo. O nečem pa ni dvoma. Slovenija, ki bi se odrekla svoji mediteranski razsežnosti, bi kaj hitro postala podalpska vas. Prav tako se mi zdi kratkovidno, ko bi Slovenci naredili križ čez ostanek Jugoslavije že kar

vnaprej. To bi bila čisto navadna strahopetnost, pa naj jo prikrivamo s še takimi retoričnimi izmisleki. Čemu ne bi suvereno ponudili svoje formule za razrešitev jugoslovanske kome? Še toliko prej, ker smo od vseh narodov v Jugoslaviji edini razbremenjeni zgodovinskih medetničnih travm. In še vrsta razlogov govori v prid večji slovenski ofenzivnosti. Razvita mednarodna skupnost bi nam takoj in z veseljem priskočila na pomoč, tako politično kot gospodarsko. Zgolj moledovanja za razumevanje čisto posebne in enkratne specifičnosti pa nihče prav rad ne posluša.

In smo spet pri slovenskem pisatelju. Že Edvard Kocbek je daljnega leta enainštirideset med temeljne točke Osvobodilne fronte postavil zahtevo po preoblikovanju slovenskega narodnega značaja. In danes smo pravzaprav še zmerom na istem izhodiščnem položaju. V nekakšni shizofreniji. Na eni strani pritoževanje nad našo majhnostjo, zgodovinsko tragičnostjo in suicidno držo, na drugi strani pa napihovanje o enkratnosti biti Slovenec. Oboje gre v resnici skupaj, kakšne posebej privlačne perspektive pa ni mogoče videti ne na enem ne na drugem polu.

Slovenski pisatelj kot državljan lahko o vsem tem pove marsikatero trezno in samozavestno besedo. Zmogel jo je tistega zgodovinskega sedemindvajsetega aprila pred devetinštiridesetimi leti in ne vidim najmanjšega razloga, da bi se dandanes zabubil v alibi splendid isolation. V resnici se prav nič ne bojim, da slovensko pisateljsko občestvo ne bi opravilo svoje dolžnosti. In to brez kakršnihkoli nauk od zunaj. Pa čeprav so bili pisatelji skozi zgodovino skrajno mizerni politiki. In smo še zdaj. Dobro je vsaj to, da se tega natančno zavedamo.

Peter
Kolšek

Spoštovani Ciril Zlobec

V novi anketi Sodobnosti gre torej za to, da bi »izmerili utrip današnjega slovenstva«. In na vrsti so, kot pravite, »pisatelji in pesniki«. To najbrž že pomeni, da tenko anketno uho domneva, da je prislono naravnost k srcu sedanjega slovenstva, saj že predolgo vemo, v kakšnem ritmu utripajo slovenska pisateljska in zlasti pesniška srca. Ta ritem je bil po vojni, posebej v petdesetih in šestdesetih letih, ničkolikokrat popisan, analiziran, zavračan, celo zviška zaničevan in »presežen«, – da bi ga zdaj, v času nežnega političnega prevrata, znova in s cela prepoznali kot svojo optimalno telesno temperaturo, kot najpopolnejše utripanje svojega izmučenega, a morda vendarle kmalu pomlajenega slovenskega telesa. Kakšen je torej zadnji – in zagotovo ne poslednji – elektrokardiogram slovenskih pisateljskih in pesniških src?

Hočem reči, vprašalnik (tako logičen, tako konsekventno deduktiven) se v enem od svojih vprašanj sicer sprašuje o civilizacijskem modelu, v katerem pisateljsko srce in srce naroda bijeta kot ena sama usodna in občutljiva naprava, a hkrati so vprašanja v celoti zastavljena v horizontu takega